

EGYVÁLTOZÓS FÜGGVÉNYEK ÁBRÁZOLÁSA

Szlávi Péter

2000-2014

TARTALOM

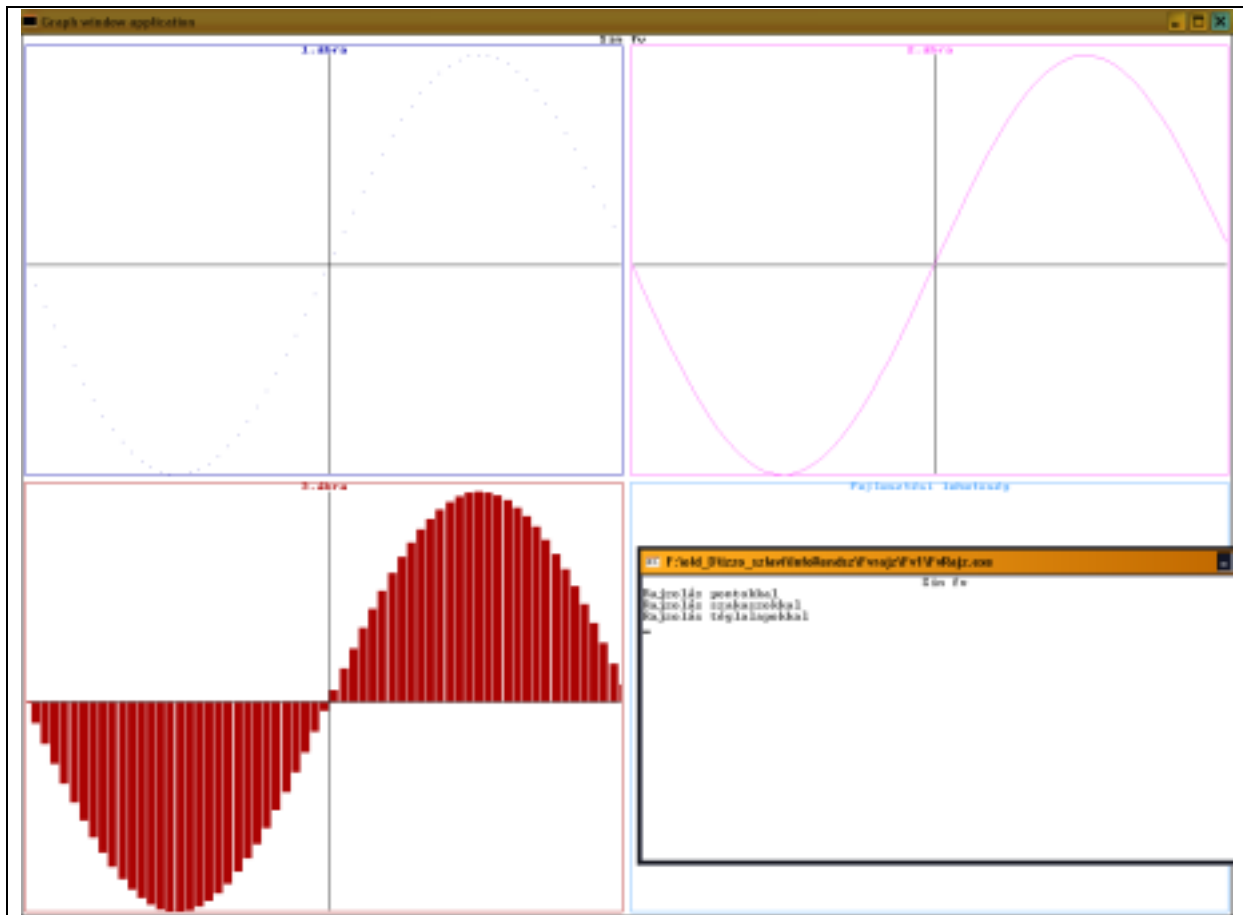
Egyváltozós függvények ábrázolása	1
1 Bevezetés.....	2
2 Útban a megoldás felé.....	2
2.1 Jelölések.....	2
2.2 Problémák	3
2.3 A problémák megoldása	3
3 Módszerek – algoritmusok.....	4
3.1 Bamba, de egyszerű.....	5
3.2 Képernyőre normálva	5
3.3 Aránytartva normálva.....	6
3.4 Folytonos vonallal.....	6
3.5 Téglákkal	6
3.6 Trapézokkal	6
3.7 Görbeívekkel	7
4 A keretprogram.....	9
5 A megoldás	10

1 Bevezetés

Feladat egy egyváltozós valós függvény kirajzolása különféle megjelenítési módszerekkel. Például:

- pontokkal,
- folytonos szakaszokkal,
- téglalapokkal,
- ...

Az elvárásokat legjobban az alábbi, futás során keletkezett ábrásor fejezi ki,

1. ábra. Egy futási kép – a sinus függvény.
(FP-ben két ablak: az egyik a vezérléshez, a másik a grafikus megjelenítéshez kell.)

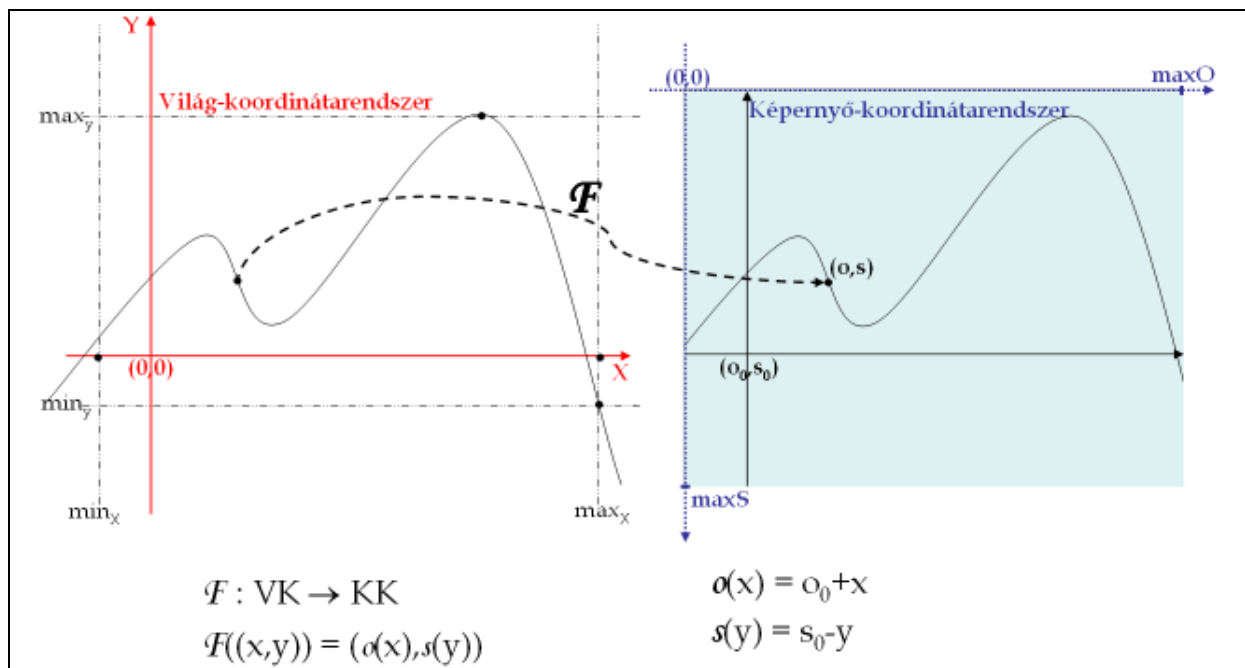
valamint egy (teljesebb) próba: [Fv1Rajz.exe](#).

2 Útban a megoldás felé

2.1 Jelölések

Alapadatok:

- f – függvénykapcsolat; $f: D_f \rightarrow R_f$,
- D_f – (az „érdekes”) értelmezési tartomány = $[\min_x \dots \max_x]$
- R_f – (az „érdekes”) értékkészlet = $[\min_y \dots \max_y]$

2. ábra. A transzformáció „ránézésre”.
(VK = világ-koordinátarendszer, KK = képernyő-koordinátarendszer)

A (lineáris) transzformáció ellenőrzése 2, különböző pontra:

- Az *origó* leképezése: $F((0,0)) = (o_0+0, s_0-0) = (o_0, s_0)$
- A *bal-felső sarok* leképezése: $F((-o_0, s_0)) = (o_0-o_0, s_0-s_0) = (0,0)$

Megjegyzés: a **képernyő** helyett mondhatnánk a képernyőn megjelenő **ablakot**¹ is.

2.2 Problémák

1. túl szűk/tág az értékészlete (pl. $\sin(-\pi.. \pi)$ / $\exp(0..100)$)
2. túl szűk/tág az értelmezési tartománya (pl. $\sin(-\pi.. \pi)$ / $1/x$ ($x=1..1000$))
3. függőlegesen alul/felül kilóg (pl. $-10-x^2$ ($x=-100..100$) / $10+x^2$ ($x=-100..100$))
4. vízszintesen balra/jobbra kilóg (pl. $(100+x)^2-10$ ($x=10..100$) / $(100+x)^2-10$ ($x=-100..-10$))

2.3 A problémák megoldása

Léptékezés vagy –másként– **nyújtás** (1-2.-re), az origó **eltolása** (3-4.-re).

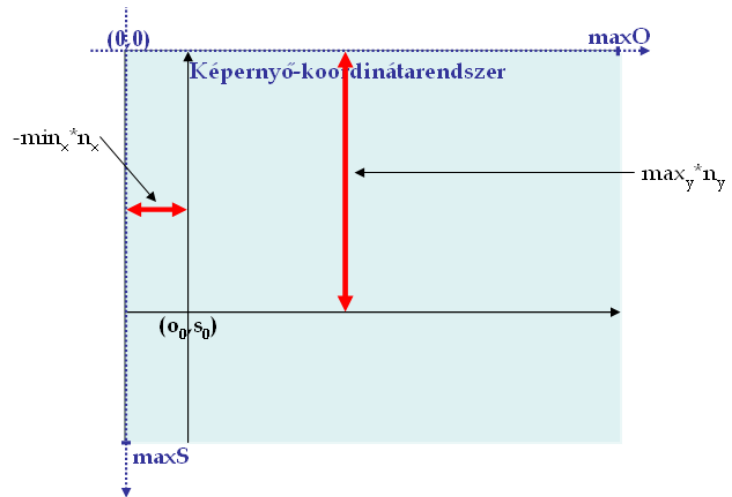
Nyújtás (a teljes $[0..maxO] \times [0..maxS]$ képernyőre)

- X-irányban: $n_x = maxO / (max_x - min_x)$
- Y-irányban: $n_y = maxS / (max_y - min_y)$

¹ A pontosabb szóhasználat a VK-ban beszél **ablakról**, a KK-ban **képernyőtartományról** (rövidebben: **képtartományról**).

Origóeltolás

- $o_0 = -\min_x * n_x$
- $s_0 = \max_y * n_y$
 $\equiv \max S + \min_y * n_y$

Így a keresett **F**leképezés:

- $o(x) = o_0 + x * n_x$
- $s(y) = s_0 - y * n_y$

3 Módszerek – algoritmusok

Az algoritmus ötlete pofonegyszerű:

1. **generáljuk le** az ábrázolandó függvényt egy ún. **függvénytáblába**, valamekkora lépésközzel, célszerűen: ekvidisztáns alappontok felett, növekvő x-ek mentén;
2. majd (most már függvény kiszámítási szabályától függetlenül) **rajzoljuk ki** a függvénytáblában lévő pontokon nyugvó függvénygörbét, valamilyen módszerrel.

Algoritmikus adatok és egyéb kellékek:

Függvény $f(\text{Konstans } x:\text{Valós}):\text{Valós}$

... a kirajzolandó függvényt leíró függvényeljárás ...

Típus

TKoordináták = **Tömb**(1..MaxN:Valós) [koordináták]

TFüggvényTábla = **Rekord**(
n:Egész,
x,y:TKoordináták²,
minY,maxY:Valós)

Változó [globálisak = a feladat meghatározta paraméterek]

ft:TFüggvényTábla [egy fv. gráfjának pontjai]
mag,szél:Egész [az aktuális képernyő/ablak méretei]

A fentieket elegendő egyszer meghatározni. Minden függvényrajzoló módszer használja.

Változó [az egyes módszerekhez, lokálisak]

o0,s0:Egész [az origó helye a képernyőn/ablakban]
nX,nY:Valós [nyújtási tényezők]
dX:Egész [oszlopszélesség]
e0,eS:Egész [az előzőleg kirajzolt pont]

A fentieket elegendő módszerenként egyszer meghatározni. Ezeket is, mint „látens” (azaz explicit átadás nélküli) paramétereket, használhatják a módszerek.

² Az x-koordináták növekvően rendezettek $\Rightarrow \min X = ft.x(1), \max X = ft.x(ft.n)$.

Eljárás PontRajzolás (**Konstans** x,y:Valós):

[Ef: helyes o0,s0, nX,nY]

Változó

o,s:Egész

o:=o0+Kerekít(x*nX); s:=s0-Kerekít(y*nY)

Pont(o,s)

[e0:=o; eS:=s] ³

Eljárás vége.

[A Pont eljárás ún. grafikus primitív, Turbo Grafikában ⁴: **PutPixel.**]

Eljárás SzakaszRajzolás (**Konstans** hozX,hozY:Valós):

[Ef: az (e0,eS) pont már ki van rajzolva, s ez az aktuális]

Változó

s,o:Egész

o:=o0+Kerekít(hozX*nX); s:=s0-Kerekít(hozY*nY)

Szakasz(e0,eS,o,s)

e0:=o; eS:=s

Eljárás vége.

[A Szakasz eljárás ún. grafikus primitív, TG-ben: **Line.**]

Eljárás TégláRajzolás (**Konstans** x,y:Valós):

[Ef: dx=az oszlopok szélessége (Egész)]

Változó

s,o:Egész

o:=o0+Kerekít(x*nX); s:=s0-Kerekít(y*nY)

Téglá(o,s,o+dx,o0-**sgn(y)** [ne érjen rá az x-tengelyre! ⁵])

Eljárás vége.

[A Téglá eljárás ún. grafikus primitív, TG-ben: **Bar.**]

3.1 Bamba, de egyszerű...

Nem figyeljük a „képernyőre miként kerülést”... az origó közepén, léptékezés nincs. A „**rá-nézésre**” **transzformáció** méltó párja:

...

o0:=maxO Div 2; s0:=maxS Div 2; nX:=1,0; nY:=1,0

Ciklus i=1-től ft.n-ig

PontRajzolás(ft.x(i),ft.y(i))

Ciklus vége

...

3.2 Képernyőre normálva

[ef: ft.x szigorúan növekvően rendezett tömb ⇒

∀i∈[1..ft.n): ft.x(i)<ft.x(i+1)]

...

nX:=maxO/(ft.x(ft.n)-ft.x(1)); nY:=maxS/(ft.maxY-ft.minY)

o0:=-nX*ft.x(1); s0:=maxS+nY*minY

Ciklus i=1-től ft.n-ig

PontRajzolás(ft.x(i),ft.y(i))

Ciklus vége

...

³ A SzakaszRajzolás eljárás majd épít arra, hogy az utoljára kirajzolt pont helye meglegyen az (e0,eS)-ben.

⁴ Akár Turbo Pascalban, akár Free Pascalban a Graph unit tartalmazza a grafikus „szókinccset”.

⁵ Meggondolandó az x=0, és az y=0 esete!

A **konstans függvényre** ez rossz eredményt ad, ui. az nY kiszámolása közben a nevezőbe 0 kerül. Ez elkerülhető, ha erre előre gondolunk a függvénytábla generálásakor. Ilyen esetben az alábbi módosítás megfelelő, ugyanis így még az x -tengely is a képre kerül:

```

Ha ft.minY=ft.maxY akkor
  k:=ft.minY
  Elágazás
    k>0 esetén ft.maxY:=3*k; ft.minY:=-k
    k<0 esetén ft.maxY:=-k; ft.minY:=3*k
    k=0 esetén ft.maxY:=+1; ft.minY:=-1
  Elágazás vége
Elágazás vége

```

A **konstans függvény** e fajta kezelését a későbbiekben is feltesszük.

3.3 Arányokat tartva normálni

Ha függvény lényegéhez tartozik az x -y aránya, akkor a fenti rajzolósi módszer nem alkalmazható.

[ef: $ft.x$ szigorúan növekvően rendezett tömb]

```

...
nX:=maxO/(ft.x(ft.n)-ft.x(1)); nY:=maxS/(ft.maxY-ft.minY)
Ha nY>nX akkor nY:=nX különben nX:=nY [egyszerűbben: nX,nY:=Min(nX,nY)]
o0:=-nX*ft.x(1); s0:=maxS+nY*minY
Ciklus i=1-től ft.n-ig
  PontRajzolás(ft.x(i),ft.y(i))
Ciklus vége
...

```

Egy jövőbe mutató extra probléma: hogyan lehetne megvalósítani egy ábrán több függvény kirajzolását, ha ügyelni kell az arányokra (az egymáshoz s esetleg: saját magukhoz)? Fölteheti, hogy a függvények értelmezési tartománya ugyanaz, sőt az alappontok is ugyanazok.

3.4 Folytonos vonallal

[ef: $ft.x$ szigorúan növekvően rendezett tömb]

```

... [a 3.2 vagy a 3.3 inicializálása] ...
PontRajzolás(ft.x(1),ft.y(1))
Ciklus i=2-től ft.n-ig
  SzakasRajzolás(fv.x(i),ft.y(i))
Ciklus vége
...

```

3.5 Téglákkal

[ef: $ft.x$ szigorúan növekvően rendezett, és azonos különbségű tömb]

```

... [a 3.2 vagy a 3.3 inicializálása] ...
Ciklus i=1-től ft.n-ig
  TéglRajzolás(ft.x(i),ft.y(i))
Ciklus vége
...

```

3.6 Trapézokkal

Ez ötvözi a szakaszokkal és a téglákkal történő rajzolást. Hátránya, általában kevesebb segítséget nyújtanak a programnyelvek. ⁶ Elemibb műveletekkel (szakaszrajzolás és tartományszínezés) persze nem nagy munka árán megoldható.

⁶ Üdítő kivétel a Turbo Grafika e célra kiváló két eljárása:

Az algoritmizálás és kódolás: hf.

3.7 Görbeívekkel

Számos módszer közül választhatunk. Legkézenfekvőbb, hogy az N pontra ráfektetünk egy N-1-ed fokú polinomot. Másik szokásos módszer (ill. inkább módszercsalád), hogy a szomszédos pontokra valahányadfokú (de egyedenként paraméterezett) polinomot illesztünk úgy, hogy az adott pontokon átmenjenek, sőt –hogy ez az „átmenet” az egyik polinomból a másikba minél „simább” legyen– az érintők egyenlőségét is meg szokták követelni.

Az algoritmizálás és kódolás: hf.

Segítségképpen alább egy könnyen megvalósítható módszerről ötletelek:

1. Az 1-3.pontra ráfektetünk egy parabolaívet. (Ez egyértelműen elvégezhető.)
2. A 3.-kal kezdve az egymást követő pontpárookra úgy fektetünk parabolaíveket, hogy az a bal oldali szomszédjához „érintőlegesen” is illeszkedjen.
3. A parabolaíveket $f_i(x)=a_i x^2+b_i x+c$ alakban írjuk föl. Az $A\mathbf{x}=\mathbf{b}$ vektoregyenletet kell megoldanunk úgy, hogy az A együtthatómátrixot tartalmazza azon lineáris egyenletek alappontok x-eiből számított konstansait, amelyek az 1-2. alapján készültek. Az $A\mathbf{x}=\mathbf{b}$ egyenlet túl oldali vektorának elemei (\mathbf{b}) részben az y-okból fog állni, részben egyéb megfontolásokból származnak.
4. Képezzük az együtthatómátrix inverzét (A^{-1}).
5. Megoldjuk az egyenletet: $\mathbf{x}=A^{-1}\mathbf{b}$.

Megjegyzem: van számos hatékony módszer a numerikus matematikában lineáris egyenletrendszerek megoldására; így a mátrix invertálás valójában nem az egyedül üdvözítő módszer. Ilyen módszer például a Gauss-Jordan elimináció. (Ez az \mathbf{x} vektor mellett az A^{-1} -et is előállítja, bár minket csak az \mathbf{x} érdekel.)⁷

Nézzünk egy konkrét példát!

Ha 4 pontra kell fektetni görbeíveket, akkor 2 parabolaívvel oldható meg a probléma. Az első 3 pontra egyértelműen fektetünk egyet, majd a 3. és 4. pontra azzal a plusz feltétellel, hogy ez utóbbi érintője a 3. pontban egyezzen meg az első ugyanezen pontbeli érintőjével. Azaz a keresett 6 ismeretlen paraméterre az alábbi egyenleteket állíthatjuk föl.

$$\begin{array}{lll} f_1(x_1)=y_1, f_1(x_2)=y_2, & f_1(x_3)=y_3 & \\ f_2(x_3)=y_3, f_2(x_4)=y_4, & f_1'(x_3)-f_2'(x_3)=0 & \end{array}$$

A részletszámítások nélkülözésével, csak az egyes lépések végeredményét mutatja az alábbi ábra.

```
Procedure DrawPoly(Const db:Word; Const pontok);
Procedure FillPoly(Const db:Word; Const pontok);
  {a pontok: db darab, a Graph unitban definiált PointType típusú adat kezdőcíme}
Type PointType=Record x,y:Integer End;
```

⁷ Ennek kipróbálására szíves figyelmükbe ajánlom:

GaussJordan.exe programot, illetve a forrását: GaussJordan.pas!

i:	1	2	3	4
x _i :	0	1	2	3
y _i :	1	4	-2	4

b	Mátrix (A):					
1	0	0	1	0	0	0
4	1	1	1	0	0	0
-2	4	2	1	0	0	0
-2	0	0	0	4	2	1
4	0	0	0	9	3	1
0	4	1	0	-4	-1	0
	a ₁	b ₁	c ₁	a ₂	b ₂	c ₂

Egyenletek:

$$f_i(x) = a_i x^2 + b_i x + c_i$$

← $f_1(x_1) = y_1$
 ← $f_1(x_2) = y_2$
 ← $f_1(x_3) = y_3$
 ← $f_2(x_3) = y_3$
 ← $f_2(x_4) = y_4$
 ← $f_1'(x_3) - f_2'(x_3) = 0$

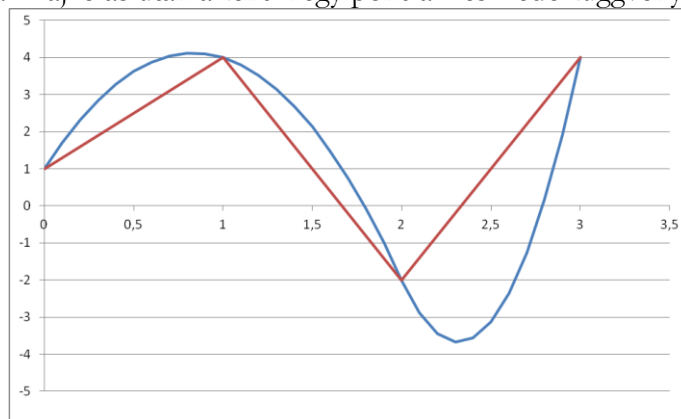
x	Inverz mátrix (A ⁻¹):					
-4,5	1	-1	1	0	0	0
7,5	-2	2	-1	0	0	0
1	1	0	0	0	0	0
16,5	-1	2	-2	-1	1	1
-76,5	3	-10	8	4	-4	-5
85	-3	12	-9	-3	4	6

Tehát megkaptuk a két parabolaív paramétereit:

$$f_1(x) = -4,5x^2 + 7,5x + 1 \quad x \in [x_1..x_3], \quad f_2(x) = 16,5x^2 - 76,5x + 85 \quad x \in [x_3..x_4]$$

Hogy érjünk is ezzel az izzasztó eredménnyel valamit, az adott x-pontok között finomabb lépésekben is számíthatjuk az interpolált értékeket. Ezáltal kevés pont esetén is „szép” görbével tudjuk megjeleníteni az adott görbéivet.

Lássuk, mit kapunk a kirajzolás után a fenti négy pontra illeszkedő függvénygörbe gyanánt!

Ahhoz képest, hogy eredetileg összesen csak négy pont volt adva (pirossal szakaszokkal jelölve), elégedettek lehetünk a látvánnyal (kékkel jelölve). Itt összesen 8 köztes pontot számoltunk az egyes rögzített pontok között.

Az itt körvonalazott módszer (kirajzolás nélküli, a keretbe egy az egyben *nem* beilleszthető) megvalósítását is megtalálhatja: [GaussJordan.zip](#)⁸.

Nézzünk egy másik –talán természetesebbnek ható –módszert!

Tegyük ismét föl, hogy 4 pontra kell fektetni görbéveket. Most 3 parabolaívvel oldjuk meg a problémát, de „egységesebb” gondolattal vezérelve. Minden egymást követő pontpárra fektetünk parabolát, természetesen úgy, hogy illeszkedjenek a pontokra, és „érintőlegesen” simuljon a bal oldali szomszéd parabolához. 4 pont esetén 3 parabola, ami 9 ismeretlent jelent. Az alábbi egyenleteket állíthatjuk föl.

⁸ A tömörített állományban egyrészt az a program (pas, exe) található, amely konstans formában megadott pontokhoz meghatározza a fentebb vázolt parabolaív paramétereit. Mellesleg tartalmazza azt a programot, amely demonstrálja –feladat-független módon– a lineáris egyenletrendszert megoldó Gauss-Jordan módszer algoritmusát.

$$f_1(x_1)=y_1, \quad f_1(x_2)=y_2, \quad f_2(x_2)=y_2, \quad f_2(x_3)=y_3, \quad f_3(x_3)=y_3, \quad f_3(x_4)=y_4,$$

$$f_1'(x_2)-f_2'(x_2)=0, \quad f_2'(x_3)-f_3'(x_3)=0$$

Ez azonban még nem elég a megoldhatósághoz! Kell még találnunk egy kielégítendő –fentiektől független– „szabályt”, egyenletet! Legyen ez pl. a következő: az első parabolaív érintője a bal oldali pontjánál, az utolsó parabolaív érintője a jobb oldali pontjánál legyen egymásra „tükrös”, azaz

$$f_1'(x_1)+f_3'(x_4)=0$$

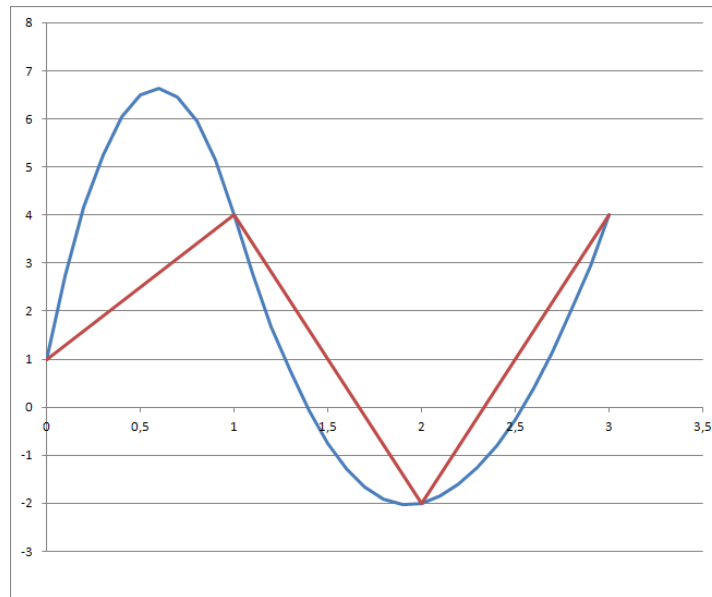
Lássuk, mit kapnánk az egyenletrendszer megoldása után!

$$f_1(x)=-16x^2+19x+1 \quad x \in [x_1..x_2],$$

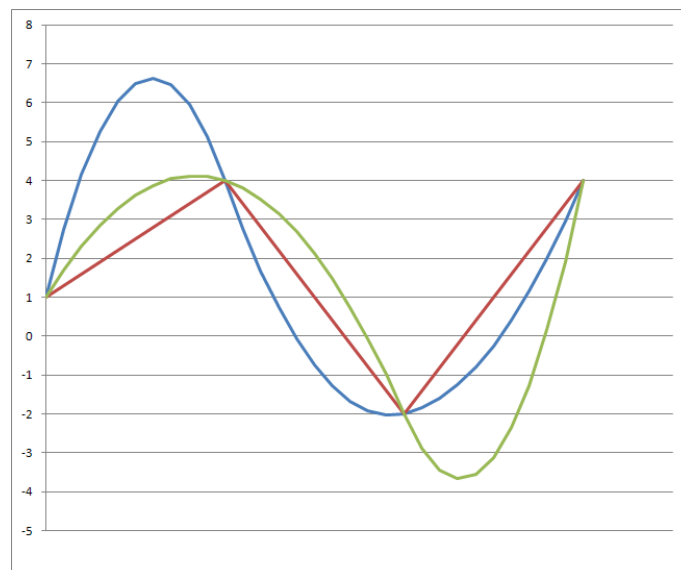
$$f_2(x)=7x^2-27x+24 \quad x \in [x_2..x_3],$$

$$f_3(x)=5x^2-19x+16 \quad x \in [x_3..x_4].$$

A fenti négy pontra illeszkedő függvénygörbe most így fest!

Érdeemes „egymásmellé” tenni az összevetés kedvéért, és következtetéseket le vonni!

4 A keretprogram

Lásd Fv1RajzK.pas.

5 A megoldás

A 3 tervezett és fentebb kidolgozott megoldást tartalmazzák az alábbi fájlok: `Fv1Rajz.pas`.

Házi feladatként érdemes a 3.6-ban vagy a 3.7-ben körvonalazott megjelenítési módokat megvalósítani. A 3.6-hoz lényegileg minden ismert (az anyag alapján). A 3.7-ben körvonalazott módszer (a hivatkozott programban megvalósított kóddarab felhasználásával) már viszonylag könnyen elkészíthető. „Csupán” az adott szomszédos pontokat összekötő parabolaíveket finomabb lépésközű „alpontokra” kell illeszteni, (pontokkal, szakaszokkal vagy téglákkal) kirajzolni.